

Asiento i guerra: galeres particulars catalanes al Mediterrani de Felip II

Víctor J. Jurado Riba

Universitat de Barcelona

juradoribavictor@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8706-0123>

Rebut: febrer del 2022.
 Acceptat: novembre del 2022.

Resum

Durant les dècades centrals del regnat de Felip II, entre el 1560 i el 1580, la política mediterrània va ocupar un espai fonamental del seu regnat. Entre totes les galeres presents a les principals campanyes, en trobaríem les que apareixen de manera recurrent a la documentació com «las tres de particulars catalanes»: la *Llupiana*, la *Serafina* i la *Porfiada*. En el present estudi es recorre la seva activitat, a través de la via documental, tot prenent com a punt de partida el seu *asiento* inicial fins a la petició de venda de les galeres a la Monarquia per part dels seus amos catalans per les dificultats econòmiques derivades del servei. Es veurà, doncs, com aquestes galeres van esdevenir una presència catalana recurrent al Mediterrani de Felip II.

Paraules clau: galeres; *asiento*; Mediterrani; Llupià; Centelles; Doms; Felip II

Resumen. *Asiento y guerra: galeras particulares catalanas en el Mediterráneo de Felipe II*

Durante las décadas centrales del reinado de Felipe II, entre 1560 y 1580, la política mediterránea ocupó un espacio fundamental de su reinado. Entre todas las galeras presentes en las principales campañas, encontramos las que aparecen de forma recurrente en la documentación como «las tres de particulares catalanes»: la *Llupiana*, la *Serafina* i la *Porfiada*. En el presente estudio se recorrerá su actividad, por la vía documental, tomando como punto de partida su *asiento* inicial hasta la petición de venta de las galeras a la Monarquía de sus dueños catalanes por las dificultades económicas derivadas del servicio. Se verá, pues, como estas galeras devinieron una presencia catalana recurrente en el Mediterráneo de Felipe II.

Palabras clave: galeras; *asiento*; Mediterráneo; Llupià; Centelles; Doms; Felipe II

Abstract. *Asiento and War: Catalan Private Galleys in the Mediterranean of Philip II*

During the central decades of Philip II's reign, between 1560 and 1580, Mediterranean politics occupied a fundamental part of his policy. Among all the galleys present in the main campaigns, we find those that appear regularly in the documentation, such as the three Catalan private ones, the *Llupiana*, the *Serafina* and the *Porfiada*. In the present study, we will go through their activity, through the documentary way, taking as a starting point their initial *asiento* until the request of sale of the galleys to the Monarchy by their Catalan masters due to the economic difficulties derived from the service. Therefore, it will be shown how these galleys developed a Catalan presence throughout Philip II's Mediterranean.

Keywords: galleys; *asiento*; Mediterranean; Llupià; Centelles; Doms; Philip II

Sumari

Introducció: galeres genoveses al servei dels Habsburg	Nobles catalans i galeres mediterrànies: una relació oberta
El primer <i>asiento</i> de les tres galeres catalanes	La fi de la tríada de capitans: en cerca de mèrits i sou
Activitat mediterrània en temps de tempesta	Conclusions: la cerca dels càrrecs i la trampa del servei reial
	Bibliografia

Introducció: galeres genoveses al servei dels Habsburg

En aquest estudi se centrarà l'atenció en les diverses galeres catalanes en *asiento* en temps de Felip II. Se'n fa un seguiment documental per la formació i activitat al Mediterrani durant les primeres dècades del regnat de l'hereu hispànic de l'Emperador. Fou un sistema, però, prou conegut per la Monarquia, que va tenir la seva màxima expressió en temps de Carles V amb la flota de galeres genoveses.

Aquests *asientos* van ser l'essència de l'estructura naval mediterrània de la Monarquia ja des de temps de Carles V, quan els exèrcits comptaven amb una forta presència privada, un sistema que en el cas italià ha cridat prou l'atenció. Podríem destacar sobre aquest aspecte l'aportació de Luca Lo Basso (2007). Com no pot ser d'altra manera, sobresurten els Doria,¹ amb el tipus de *asiento* que prendrien els capitans catalans, el que, com veurem més endavant, s'anomena *asiento-noleggio*. Seria aquell que, com el seu nom indica, llogaria galeres privades per al servei públic. La citació obligada en aquest cas també és a Benoît Maréchaux, qui a la seva tesi doctoral va fer un estudi sobre els contractistes genovesos al servei de la Monarquia, encara inaccessible de manera pública, però amb un article derivat prou esclaridor (Maréchaux, 2020).

El gran moment dels *asientos de galeras* per als italians arribaria amb la decisió d'Andrea Doria de posar la seva força naval al servei de Carles V, després d'haver estat sota les ordres de Francesc I de França. Els avantatges que va obtenir el líder genovès foren significatius. Més enllà de l'obertura de Nàpols, que va beneficiar tota la república, ell va aconseguir el comandament suprem de l'armada, una casa i un port per a les galeres a Nàpols. Per a la part imperial, va suposar també un notable augment qualitatiu. Les galeres dels Doria serien 12 al 1528, augmentaren a 15 el 1530, a 20 el 1539 i van esdevenir el nucli del poder naval al Mediterrani de Carles V (Maréchaux, 2020: 52).

Aquest seria l'origen, els Doria amb l'Emperador, però a principis del regnat de Felip II, en unes dates en què també se situaran els diversos catalans que abor-

1. Sobre la successió del servei d'Andrea Doria i Gian Andrea Doria, Williams, 2015 i Lo Basso, 2007. També es pot veure l'evolució d'aquest sistema de contractistes al segle XVI a Lomas, 2020: 13-22.

darem en aquestes pàgines, veurem que les naus genoveses particulars augmentaren de manera notable:

De la escuadra de Andrea Doria, se pasó en unos quince años (1555-1570) a lo que se podría denominar la escuadra «compuesta» de los particulares de Génova. Bendinelli Sauli (1555), Stefano de Mari (1560), Marco Centurione (1561-1562), Nicolò y Agostino Lomellini (1566) y Giorgio Grimaldi (1566) pusieron sus galeras al servicio del soberano. De forma más excepcional, Marcello Doria gestionó algunas del rey (1575-1581) (Maréchaux, 2020: 53-54).

El mateix Braudel en destacava la presència al Mediterrani hispànic a la batalla de Djerba, i en ressaltava el tarannà particular quan la situació era desfavorable. En el cas de la batalla esmentada, les primeres galeres que van arribar a Nàpols fugint de la desfeta foren tres d'Antonio Doria, una de Vendinelli Sauli i una de Stefano de'Mari, sobre les quals Braudel s'afanya a destacar:

advirtamos que estas primeras galeras que llegaban eran de las arrendadas por el rey de España —o, como se decía entonces, galeras «asientistas»— a particulares mediante contratos o «asientos»; por consiguiente, sus dueños tendían siempre a salvarlas (Braudel, 2010: 440).

Un sistema de *asientos* que va valer la menció de David Parrott al seu clàssic *The Business of War*, en què més enllà d'assegurar que era el sistema de provisió o equipament per a les armades o l'exèrcit, diu:

Asiento could call upon the vastly greater capacity of private commercial, manufacturing and industrial sectors to meet the immediate needs of warfare, organize transport and delivery, and in general keep costs lower than would be possible from directly administered enterprises (Parrott, 2012: 220).

I, com veurem, per al cas de les galeres, també oferia notables avantatges per a l'administració reial.

Tanmateix, com diu I. A. A. Thompson, la situació canviaria al llarg de les següents dècades: «la expansión de la guerra de galeras en el Mediterráneo había implicado una expansión del “sector público” en la organización militar» (Thompson, 2006: 118). Segons diu en aquest article, el 1560, a la flota de galeres de Nàpols 6 galeres eren reials i 10 privades. Gairebé quinze anys més tard, el 1574, a la mateixa flota, 49 eren reials i 4 privades. I si se sumaven totes les que la Monarquia tenia en servei aquell any, només en trobaríem 29 de privades dins les 146 galeres totals que mantenia Felip II.

Un *asiento* no seria altra cosa que un contracte signat entre la corona i un particular per tal de crear una flota (sigui un únic individu amb moltes naus a càrrec, la suma de diversos individus o la seva integració dins de flotes propietat de la Monarquia). Seguint el minuciós treball de José Manuel Marchena (2010: 42-43), els contractes que vincularien els protagonistes del present estudi amb la Monarquia serien del segon tipus, els de galeres particulars al servei de la corona. Bunes

Ibarra va més enllà, tot assegurant que el sistema de *asiento* era un mecanisme que servia al rei per reduir la despesa en la gestió de les galeres, sempre amb la disjuntiva al cap de si convenia més l'administració directa o el sistema de *asiento*. El segon suposaria, segons l'autor, una rebaixa en la despesa d'entre quatre mil i sis mil ducats anuals per nau (Bunes Ibarra, 2006: 88), i és que el 1571 es parlaria d'un cost estimat de 5.653 ducats per galera, però el 1574 ja serien tretze mil ducats per nau, que el 1581 ascendiren a quinze mil (Thompson, 1981: 211). Luca Lo Basso divideix aquests *asientos* d'una manera molt clara:

Più in generale venivano chiamati asientos tutti i contratti e gli accordi stipulati fra lo Stato spagnolo e i soggetti privati. Per quanto riguarda le galee esso poteva avere due nature: l'asiento-noleggio, in cui un privato metteva a disposizione dello Stato, dietro compenso e con le necessarie garanzie, un certo numero di unità armate; oppure l'asiento-appalto, in cui invece lo Stato dava in gestione al privato un certo numero di galee per un determinato numero di anni, con i dovuti compensi. L'uso dello stesso termine per indicare due affari diversi ha messo in difficoltà molti studiosi, facendo loro confondere prestazione d'opera e noleggio. (Lo Basso, 2007: 398)

Tan important era el debat que hi ha alguns memorials sobre què convenia al rei, si dur les galeres per *asiento* o en administració reial. Malgrat que es reconeix que normalment estan en millor ordre les galeres administrades directament per la Monarquia, sobretot per les reticències dels capitans en *asiento* a canviar ràpidament la xusma o els esclaus morts, que haurien de pagar ells mateixos, la diferència de despesa seria enorme. Per aquest motiu hom recomana que «las galeras d'España convendría darlas por asiento a persona que pueda ser general dellas y lo mismo convendría hazer en las de Nápoles y Sicilia que fuesen personas de qualidad y que tuviesen estado o hazienda en Spaña».²

Però si algun autor ha dedicat algunes pàgines destacables a la problemàtica i el significat del *asiento*, aquest és I. A. A. Thompson al ja citat *Guerra y decadencia*. Thompson explica que la Monarquia es va desentendre progressivament de les seves pròpies galeres i va preferir aportar als capitans particulars el pagament anual, els privilegis de compra de forment, així com els forçats, i pagar i armar la infanteria embarcada cada estiu per dur a terme les accions ofensives. Unes funcions reials prou limitades dins les galeres en *asiento*, cosa que descriu d'una manera prou gràfica:

Lo esencial de dichos asientos era que en ellos se combinaban tres funciones distintas: paga, abastecimiento y mando. Cada uno de los asentistas era al mismo tiempo armador, banquero, empresario y comandante militar. (Thompson, 1981: 202)

Estem parlant, doncs, d'una esquadra de galeres genoveses que serien les pioneres i màxim exponent d'un sistema totalment establert, acceptat i afavorit

2. Archivo General de Simancas (AGS), Estado (EST), Legajo (L.). 445, doc. s/n.

durant dècades a través del servei dels genovesos, en què tres particulars catalans s'integraren amb unes condicions semblants. Un sistema genovès que, com indicava Parrott, encapçalaven les famílies nobles, les quals posaven les naus a punt per l'ocasió que es demanés a canvi d'un pagament anual i concessions polítiques i financeres pactades als contractes dels anomenats *asentistas de galeras* (Parrott, 2012: 220). Tanmateix, val la pena destacar que els Doria es lamentaven del greuge comparatiu respecte altres *asentistas* de Nàpols o Sicília, que rebien els pagaments directament de les cancelleries hispàniques a aquests regnes (Williams, 2015: 132).

Pel que fa al cas dels *asientos* de les galeres pontificies, Fabrizio Filioli li va dedicar atenció a la seva tesi doctoral, d'on es va derivar la publicació del llibre amb el mateix títol. En aquestes pàgines parla del primer, i efímer, contracte d'Andrea Doria amb el Papa Climent VII, durant el 1526-1527, en ple conflicte entre França i la Monarquia hispànica pel control d'Itàlia (Filioli, 2015: 154-155).

Més detalls ofereix del contracte de Francesco Centurione el 1611, succeït a partir del 1619 per Alessandro Pallavicini (Filioli, 2015: 150-164), que marquen unes necessitats bastant similars a les que veurem en el cas de les catalanes: que les galeres fossin ben tractades, abastides de queviures i amb un bon manteniment. Apuntaven, a més, el que seria un dels principals problemes de les galeres en aquell moment: la manca de remers (Filioli, 2015: 158). A més, calia tenir les galeres en ordre tant en temps de navegació (15 de maig a 15 de novembre) com d'hivernada (l'altra meitat). És significativa l'estretor econòmica que movia Centurione amb el seu *asiento*, un cop es restava el cost del funcionament de les galeres del seu contracte de 63.000 escuts (amb una despesa ordinària de 71.000 en cas d'haver hagut de navegar tot l'any), com indica el mateix Filioli:

Dunque se il Centurione avesse dovuto navigare per dodici mesi a pieno regime avrebbe speso i suddetti 71 mila scudi, cifra considerevolmente superiore ai 63 mila scudi del suo contratto. A ripianare i costi era il periodo di sciogoverno, ossia quei sei mesi – da novembre a maggio – in cui sostanzialmente la squadra non navigava. Dunque ai 71 mila scudi annui andavano sottratti i suddetti 12642, il che avrebbe garantito al Centurione – con un contratto da 63 mila scudi e le uscite intorno ai 58358 scudi - un utile di circa 4 mila scudi annui. (Filioli, 2015: 162)

Veiem, doncs, unes problemàtiques més o menys comunes a tots els contractes de *asiento* que, tot seguit, analitzarem en el cas concret de les galeres catalanes al servei de Felip II.

El primer *asiento* de les tres galeres catalanes

Quan hom pensa en la participació catalana en els conflictes mediterranis en temps de Felip II, aquells personatges que primer vindrien al cap serien Lluís de Requesens, Joan de Cardona o el reguitzell de noms propis que van participar en

algunes de les accions més rellevants d'aquells anys, com Djerba, Malta o Lepant (Jurado, 2021). Però més enllà d'aquests personatges de gran importància, per cognom i càrrecs, o d'aplec puntuals d'homes per un objectiu concret —destaca en aquest sentit la proposta de *asiento* de don Juan Vives de Banyamars (Pardo, 2021: 91-96) per la defensa de la costa valenciana, molt similar en característiques a les susdites genoveses o les catalanes a les quals es dedica aquest estudi—, hi ha tres galeres catalanes que evidencien una tendència no gaire estesa si es compara amb altres regnes, però sí existent, de servei militar particular dels nobles a la Monarquia.

Aquestes tres galeres són fàcilment identificables a la documentació dels anys que van marcar el major conflicte directe entre la Monarquia Hispànica i l'Imperi Otomà: la dècada del 1560 i del 1570, quan trobem una escalada que es pot resseguir per una sèrie de topades ja esmentades que culminarien a la batalla de Lepant.

Integrades dins les flotes de galeres de Felip II, aquestes galeres són l'exemple a petita escala del que, per les mateixes dates, feia la Monarquia amb altres personatges de més volada: un *asiento* amb els capitans de galeres particulars o flotes senceres. L'exemple més paradigmàtic d'aquest tipus de tracte en aquests anys seria Gian Andrea Doria, qui havia posat en *asiento* les seves dotze galeres,³ però també trobaríem un nodrit grup dels seus clients genovesos, com els Grimaldi, Centurione o Lomellini (Carpentier, Priotti, 2011).

Pel que fa a les tres galeres catalanes, quan eren els amos de les naus don Tomàs de Llupià, don Joaquim Centelles i don Berenguer Doms, el 1567, es va fer un recompte dels diners que els devien. Per fer-ho, van prendre com a punt de partida la creació de l'*asiento* que els mantenia sota el servei de Felip II. Aquest document, però, a més d'informar sobre el deute acumulat de la Monarquia sobre aquests particulars, especificant despeses i ingressos, donava per acabats aquests comptes el desembre del 1567, tot i que, sense ser cap sorpresa per als diversos proveïdors de la Monarquia, els pagaments trigarien a concloure's.

Segons el propi títol del document, aquestes tres galeres «fueron rescevidas al sueldo de su Magd. debajo del asiento que en XVI de junio de DLII se tomo con don Bernardino de Mendoza». Els punts que reprèn d'aquest *asiento* són els següents:

3. L'estiu del 1571, pels volts de l'assenyalada batalla de Lepant, Joan Andrea Doria havia demanat al rei, a través del seu germanastre, Joan d'Àustria, que li comprés les seves galeres per solucionar els seus problemes econòmics. Això no va arribar a produir-se, com es desprèn d'una carta del capità general de la mar al seu germanastre, qui li transmet que ja no calia fer aquesta venda perquè Pagan Doria, germà de Joan Andrea, havia renunciat a la seva hisenda en el nom de l'almirall per fer-se frare de l'Orde de Sant Joan. Amb la cortesia pressuposada, Joan d'Àustria ja li havia contestat «que tenía por sin dubda que Vmd se holgaría de todo lo que a él le estubiese bien y que ya sabía que a mandarle Vuestra Majestad comprar las dichas galeras le havia movido solamente el dessear hazerle merced y favor y por lo mucho que se lo havia supplicado e importunado, que yo por mi parte también me avia de holgar de su comodidad y beneficio». AGS, EST, L. 1134, doc. 64.

- Cinc-cents ducats de sou al mes per cadascuna de les galeres, pagats cada quatre mesos.
- Si la compra de bescuit era més cara que el preu de quatre-cents cinquanta escuts el quintar, se'ls donaria l'escreix.
- No se'ls descomptaria res pels esclaus, remers o forçats que se'ls donessin com a remers.
- Es donava llicència per treure de Sicília quatre mil salmes de blat per proveir les galeres.
- Se'ls donarien pals, antenes, vela... i deixarien les naus en perfectes condicions d'us només a falta de *chusma* i *gente de cabo* que haurien de proveir els capitans.
- Des del moment que entressin a servir, se'ls donaria la part corresponent dels forçats que fossin condemnats en els regnes.
- Les preses que fessin les galeres s'haurien de repartir respecte a la gent que cadascuna tingués, i no per galera.⁴

Evidentment, ens trobem davant d'un resum escadusser del que devia ser un document molt més llarg en el moment de signar-lo *don* Bernardino de Mendoza, però que reuneix alguns dels punts vinculats als aspectes econòmics. D'altres, els veurem en les properes línies a través dels canvis que s'imposen dins la tripulació de les esmentades galeres a partir de l'any 1568. És a dir, del primer tipus d'*asiento* dels que explicava Luca Lo Basso, amb galeres privades pagades per la Monarquia i integrant-se dins les flotes reials.

Sobre la data exacta que aquestes galeres van entrar en servei, pel que fa a la de Tomàs de Llupià, veiem que el comptador de la fàbrica de Roses li va fer mostra a la *gente de cabo* i remers el 23 d'octubre de 1553.⁵ Quant a la galera de *don* Joaquim Centelles, es diu que la primera mostra de *don* Seraffí Centelles fou el 12 d'agost del 1554. Finalment, *don* Berenguer Doms va començar a servir amb aquest *asiento* el 3 de gener del 1553.

Si ens fixem en els avantatges que ofereix aquest *asiento* als catalans, són prou semblants als dels italians que esmenta Lo Basso (2007: 401-404). Durant el primer *asiento* de Doria amb Carles V, més enllà del lideratge de la flota imperial o el dret de desembarcar a Nàpols, podien treure deu mil salmes de blat lliures d'impostos de Sicília, el subministrament de municions per a l'artilleria, l'embarcament d'infanteria imperial o el percentatge de recàrrec del 14 % del sou en cas que no es pagués a temps (quelcom bastant habitual). A més, en contractes posteriors buscarien el dret de carregar mercaderies a ports hispànics sense aranzels ni impostos o el dret de *saca* sobre el metall preciós. Tanmateix, allò més notable del que exposa Luca Lo Basso seria la part política vinculada a tots aquests aspectes econòmics:

4. AGS, Guerra y Marina (GYM), leg, 90, doc. 170.

5. Això vol dir que la informació proporcionada a la Gran Enciclopèdia Catalana (consultada en la versió en línia el novembre del 2020) és incorrecta. Allà es diu que la galera *Lupiana* va ser armada el 1570, quan veiem que la seva tradició de servei era bastant anterior.

L'*asiento* aveva anche forti connotazioni politiche, forse ancora più importanti degli aspetti economico-finanziari. Per un armatore privato, noleggiare le proprie navi da guerra alla maggiore potenza europea dell'epoca significava condividere l'autorità di far guerra di quello stesso Stato. Questa delega dello *ius ad bellum* dava un potere immenso ai singoli armatori che, forti di questo diritto, potevano esercitare sotto lo stendardo spagnolo qualsiasi tipo di traffico e di commercio per scopi privati. (Lo Basso, 2007: 402)

Activitat mediterrània en temps de tempesta

Si prenem com a punt d'interès les galeres particulars catalanes en *asiento*, es poden cercar al llarg de la documentació en diverses flotes. La primera referència d'aquests anys d'especial importància pel que fa a la disputa entre les dues grans potències antagòniques del Mediterrani la trobem enmig d'un reguitzell de documents datats del 1556 dins Guerra y Marina a l'Arxiu General de Simancas, on segons un «alarde de 30 de junio de ese mismo año», ja s'exposava la situació de les esmentades galeres per tal d'involucrar-les al socors d'Orà:

Quedaba la galera de don Serafin Çentellas con ciento treynta y ocho remeros que para cient e quarenta y quatro que ha de tener faltavan diez (sic) de los quales dezia se proveería luego y que tuvo hasta cinquenta y dos hombres de cabo entre oficiales y soldados y a aquel tiempo estava la galera en Barcelona.

Que a veynte e ocho de mayo deste año tomó alarde a la galera de don Antón Domos y tenía menos diez e seys remeros y que es buena chusma porque es vieja que tubo treynta y dos hombres de cabo y oficiales y que querría recibir algunos, está en Colibre la dicha galera.

Que la galera del abad Lupián que tomó alarde el dicho día veynte y ocho de mayo tenía toda la chusma que es obligado y setenta y siete hombres de cabo de soldados y oficiales.

Lo de arriba es lo que se sabe destas galeras y su alteza ha enviado a mandar el virrey de Cathalunia que provea se pongan luego en horden estas galeras o que de las tres se armen las dos para que puedan servir en lo de Oran y para hazer lo habrán menester lo que se les mandare librar.⁶

Es tractava, doncs, d'un moment que el rei intentà aplegar tots els efectius possibles davant un atac otomà sobre Orà, però, certament, almenys una galera no arribaria a ser dirigida per qui havia fet la mostra uns mesos abans. *Don Serafi Centelles* feia testament l'octubre del 1556 a Barcelona, malalt, amb una presentació que no ofereix cap mena de dubte sobre la seva identificació: «Jo don Ceraphí Carròs, òlim Centelles, capità de les galeres de sa Majestat en Barcelona domiciliat».⁷ Per aquest motiu, la galera passaria a anomenar-se *Serafina*, malgrat que el capità canviés per raons òbvies.

6. AGS, GYM, L. 64, doc. 462.

7. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), notari Joan Monjo, 361/77.

Que les galeres venien d'una tradició més llarga i que van servir activament durant aquests anys, però, ens ho indica una petició que fan *dona* Hipòlita Centelles i *dona* Aldonça Doms, les vídues de dos dels antics i difunts capitans de les galeres, *don* Serafí Centelles i *don* Anton Doms, respectivament. El rei havia entregat a l'abat Tomàs de Llupià tretze mil ducats, cinc mil per a ell i la resta a repartir entre les dues vídues a canvi del sou dels seus marits difunts. Tanmateix, el que arribà a les vídues era la meitat de l'import estipulat per Felip II, ja que una part havia estat embargada per la guàrdia de Círia. El motiu era simple: Llupià no duia cap document que justificués el passí d'una quantitat tan alta de diners.

Però més enllà d'aquests precés de sou dels familiars dels capitans morts, allò que ens permet intuir un servei prou generós d'aquestes galeres, en part a costa del propi patrimoni dels capitans, és la petició de les vídues i dels fills de quatre mil ducats per galera per poder mantenir-les, ja que no se'ls havia donat cap mena de sou durant diversos anys més enllà dels bastiments ordinaris, «de que la gente a quedado aruynada y destruyda».⁸

La següent aparició d'aquestes galeres a la documentació es troba l'any 1566, en aquest cas, dins les galeres amb les quals *don* Álvaro de Bazán protegia l'arribada de la Flota d'Índies (abans de rebre el càrrec de capità general de les galeres de Nàpols). En aquest cas, dins la llista completa de càrrecs de cadascuna de les galeres de la seva flota, veiem tres naus que cal destacar per damunt de tota la resta: la *Porfiada*, la *Serafina* i la *Lupiana*. Amb un cos d'oficials pagats fins a la fi de l'abril del 1566, la *Porfiada* està capitanejada per Montserrat Guardiola;⁹ la *Serafina*, per *don* Pedro Centelles; i la *Lupiana*, per Rafael de Llupià.¹⁰ Malgrat no ser els amos de les naus, sí que es veu el vincle dins la família per la correlació de cognoms, almenys en dos dels casos.

No és fins al 1568 que trobem una ordre específica a les tres galeres catalanes, que titulen «la horden con que han de servir las tres galeras de particulares que andan con las despaña». De fet, ja la primera línia del cos del document evidencia quelcom que s'ha pogut veure i que continuarà sent així al llarg dels següents anys: aquestes tres galeres eren tractades gairebé de manera conjunta per la Monarquia («Capitanes Thomás Lupián, don Berenguel Doms y don Joachin Çentellas, ya sabéis que conforme al asiento con que hasta aquí abeis servido y traído, las tres galeras de vuestro cargo...»). És en aquest punt on s'afegeix una nova informació sobre les característiques de les galeres: fins aquell moment estaven obligades a dur cinquanta homes de guerra, trenta-dos entre mariners i oficialitat i cent quaranta-quatre remers. Les xifres, però, puguen segons aquesta carta del 17 d'abril del 1568 firmada pel rei: hi ha els mateixos cinquanta homes

8. AGS, GYM, L. 74, doc. 115.

9. Aquest capità resulta especialment notable per ser situat a la batalla de Lepant segons els *Anales de Cataluña* de Feliu de la Peña (2009: 208).

10. Archivo Histórico de la Nobleza, Santa Cruz, c. 73, doc. 22, 8-11, 25-28, 29-33.

de guerra¹¹, però augmenten a quaranta-dos *hombres de cabo* i cent seixanta-quatre remers.¹²

Que es produiria una renovació del seu *asiento* és tan evident com la urgència de recursos militars en la qual es trobava la Monarquia en aquestes dates (i molt més quan uns mesos després esclatés la revolta morisca de Las Alpujarras), ja que el rei reconeixia que no s'havien pogut concloure els comptes ni liquidar els deutes, però ordenava que no abandonessin el servei i seguissin les galeres que tenia a càrrec *don Sancho de Leiva*.¹³

En aquest document només s'especifica el nombre a què s'han d'ampliar els efectius de remers i mariners, així com el canvi dels cinquanta soldats que duïen per uns altres cinquanta de la milícia recentment formada que anirien a sou del rei. Allò que sí resulta escaient remarcar, però, és que els capitans catalans es queixaren, de nou, de la dificultat per mantenir el servei, donat el seu escanyament econòmic en les noves condicions (si abans era difícil, ara impossible: havia augmentat el personal que havien de dur a la galera, no els diners que rebien pel contracte). El rei, procurant sempre oferir una cordialitat que a la pràctica era ben difícil d'acomplir, assegurava que se cercaria una solució per tal que no rebessin mal a les seves hisendes per servir la Monarquia.¹⁴

Aquesta pèrdua de capacitat econòmica entre els capitans és quelcom que es fa palès en les cartes posteriors, on exposaven com s'empobrien per mantenir el servei. Perquè tot i que les condicions podrien ser millors, el gran problema era l'enorme irregularitat en el pagament.

El 1571, el rei informava *don Sancho de Leiva*, capità de la flota de galeres d'Espanya, del canvi d'estatus d'aquests tres capitans:

Saved que teniendo consideración a lo que Thomás de Lupián, don Joachin Çentellas y don Berenguer Doms nos an servido con sus galeras Lupiana, Serafina y Porfiada y por acomodar y hazer merced (...) que desde primero día del mes de mayo deste año de DLXXI sirvan por la forma con la que lo an hecho y hazen las galeras de Lucian Cinturión, Nicolao y Agustín Lomelín y Jorge de Grimaldo conforme a los asientos tomados con ellos en IX de abril y XVI de mayo del DLXVIII.¹⁵

Per tal de veure les noves condicions, doncs, cal remetre's al contracte d'*asiento* entre Felip II i un dels capitans esmentats, en aquest cas, Luciano Centurione. Gràcies a la coincidència de la data, el 9 d'abril del 1568, ens assurem que el rei feia referència a aquest document.¹⁶

11. Bona prova d'això és que afegeix: «cinquenta soldados de guerra de la milicia marítima que para este efecto avemos mandado hazer, la qual avemos nos de pagar y entretener en berano y enbierno».

12. AGS, GYM, L. 72, doc. 92.

13. *Ibidem*.

14. *Ibidem*.

15. AGS, GYM, L. 74, doc. 59.

16. AGS, EST, L. 1931, doc. 403.

Si comparem les xifres proposades a la reforma de les tres galeres catalanes amb les del *asiento* de Centurione, veiem que els remers serien els mateixos (164), però que els soldats i mariners variarien: en la gent de guerra, se'n demanava cinquanta d'específics a les tres catalanes per quaranta de les naus de Centurione; pel que fa als mariners, en canvi, la diferència aniria a la inversa, quaranta-dos de les tres del Principat per cinquanta de les altres.

Aquesta quantitat de remers sembla escassa si es compara amb les xifres ofertes per Filioli en el cas de les naus en *asiento* per part dels Centurione amb els Estats Pontificis el 1615. De les cinc (*Capitana, Patrona, San Bastiano, San Pietro* i *Santa Lucia*), sumant forçats, esclaus i *buenas boyas*, en tindrien respectivament: 356, 221, 232, 264 i 244 (Filioli, 2015: 157).

Pel que fa al sou ordinari, sense descomptes per manca d'efectius o altres despeses ni afegitons per manteniment de soldats, seria de 500 ducats castellans al mes, és a dir, el mateix que ja rebien amb el seu *asiento* inicial. La diferència és que, amb aquest nou acord, es cobraria cada dos mesos, i no cada quatre com fins ara. A això cal afegir un compromís de puntualitat per part de la Monarquia, ja que assegurava que en cas de no complir amb el pagament de manera regular, s'ampliaria al final de cada any el darrer pagament amb un increment del 14 %.

A més, gaudirien d'alguns drets sobre l'extracció de blat de Sicília (fins a 300 salmes per galera) i les galeres es podrien proveir als regnes de tot allò necessari sense encarir el preu, fent que el bescuit consumit a les galeres fos lliure de tota mena d'impostos, com si es tractés de naus propietat de la Monarquia. A més a més, entrarien en el repartiment dels forçats que es condemnessin als diversos regnes.

Veiem, doncs, com la referència i punt de partida per a aquests *asientos* eren unes galeres italianes amb una trajectòria molt més llarga i nombrosa de servei. Aquestes tres naus catalanes eren un exemple particular d'allò que s'havia desenvolupat des de Gènova d'una manera molt més massiva.

La situació econòmica dels capitans catalans tampoc no va millorar gaire amb aquest canvi. Malgrat trobar-se entre els presents a la batalla de Lepant (la *Serafina* amb don Joaquim de Centelles, la *Lupiana* amb don Lluís de Llupià i la *Porfida* amb don Berenguer Doms),¹⁷ no van trigar a tornar a reclamar una millora de les seves condicions i el pagament dels deutes acumulats de la Monarquia. L'any 1574, escrivien al rei exposant la seva situació desesperada, fins al punt d'enviar a la Cort un dels capitans de galera, don Carles de Vallgornera, amb l'objectiu d'explicar de primera mà les penalitats que vivien. Reclamaven el pagament de les mensualitats que anaven del juliol del 1573 al febrer del 1574, ambdós inclosos, amb un afegit de tres mil ducats que s'arrossegaven de deutes anteriors. És a dir, nou mil ducats pels sis mesos (cinc-cents per galera i mes) i aquests tres mil afegits. Ells mateixos descrivien la seva condició crítica:

17. AGS, GYM, L. 175, doc. 7.

Han padescido y padescen muy grandes intereses y daños y, como no han podido cumplir a las personas que deven y les han socorrido hastagora, no hallan quien les fie un real, y en caso lo hallen, como son pobres cavalleros que no tienen sino este salario, lo han de tomar como lo pudieren hallar y pagar el interesse que quisieren.¹⁸

Els deutes eren enormes, estimats a 1 de març del 1575 pels tresorers en 6.050.936 maravedisos inicials (gairebé 16.136 ducats), ja que s'han d'afegir als sous endarrerits les pagues del gener i març del 1575 (quan aquest tràmit va arribar a les instàncies que l'havien de resoldre) i els interessos acumulats. Tot plegat, sense afegir els deutes derivats dels drets *de saca* o els 4.500 ducats que els devia el marquès d'Auñón de les pagues del juliol i l'agost del 1574. Seria, per tant, una conjuntura molt dura amb unes condicions insuportables: deutes enormes amb tres particulars no especialment rics que continuaven el servei, i amb un desemborsament congelat mentre la Monarquia s'aproximava de manera inevitable a la suspensió de pagaments.

El 1577, però, seguint el document citat per Marchena Giménez (2010: 32-33), i gràcies a una consulta a Felip II per part d'Álvaro de Bazán, marquès de Santa Cruz, sabem que

Las galeras que an de estar a vuestro cargo y entran y se comprehenden en él, así de las de España que havia en Italia como de las que ay en estos Reynos, an de ser treinta y una, según la reformación que os emos mandado hazer, las veinte y ocho vuestras y las otras tres de Tomas Lupian, Don Verenguer Doms y Don Joachin Centellas.

Els tres particulars catalans seguien, doncs, integrats a les flotes de la Monarquia Hispànica.

Nobles catalans i galeres mediterrànies: una relació oberta

Al llarg de la dècada següent, la del 1580, les galeres apareixen de tant en tant a la documentació, però la majoria de vegades per informar de problemes fins a la definitiva dissolució de l'*asiento*. Per exemple, es parla del trencament del pal major de la galera de *don* Joaquim Centelles l'any 1582 mentre es trobava al port de Cartagena, que va provocar la mort de més de vint-i-cinc remers i la pèrdua tant de tota la documentació com de mercaderies per valor de dos mil ducats.¹⁹ També esmenten l'enfonsament de la *Lupiana* el 2 de març del 1576; quan anava amb la flota de Gil de Andrada a socórrer Melilla, va encallar al cap de Entrefolcos i es van salvar només seixanta homes. Això ho sabem per sengles demandes de còpies de la documentació perduda per part de *don* Joaquim Centelles i *don* Gabriel de Lluprà el 1585²⁰ arran de la petició per part de la Monarquia de tots els comptes de materials rebuts per part de les galeres.²¹

18. AGS, GYM, L. 90, doc. 175.

19. AGS, GYM, L. 183, doc. 387.

20. AGS, GYM, L. 183, doc. 385.

21. AGS, GYM, L. 183, doc. 386.

El mateix any 1585, a més, se succeeixen els esments d'aquestes galeres i capitans a la documentació: com la curiosa petició de llibertat d'un forçat de la *Serafina*, arran de la seva detenció sumària vint-i-quatre anys abans.²² Tanmateix, molt més significatiu és el document que implicaria el final de les galeres catalanes en *asiento* per petició dels mateixos *particulares catalanes*:

Por estar del todo destruidos y tener consumidos y gastados sus patrimonios en el sustento de dichas galeras y sin remedio de poder passar adelante con ello como ya por otro lo an significado y refferido, supplican a V. Magd. sea de su real Servicio tomar por su cuenta las dichas galeras tassada y quilatadas en lo que valieren. Y entretanto que se fenecen las cuentas dar un socorro a la gente dellas porque desta suerte si V. Magd. les alcançare terna con qué satisfacerse, y si no mandará V. Magd. pagarles lo que ellos alcançaren a V. Magd. juntamente con el valor y preçio de las dichas galeras.²³

Amb aquesta asfíxia econòmica i les contínues súpliques, per diversos camins,²⁴ a la Monarquia per tal que els compressin les galeres i desfessin un *asiento* que els escanyava, buscarien alternatives al servei i el sou. Bona mostra d'això és que trobarem els protagonistes ocupant altres càrrecs, com veurem a l'apartat següent. La sortida dels *asientos* de galeres l'acabarien cercant la majoria dels que hi estaven implicats per la dificultat que imposaven, com seria el cas de les galeres armades durant la dècada de 1560 a Sevilla amb els cònsols i priors de la Universitat de Mercaders de la ciutat andalusa, els quals es queixarien de les condicions d'aquests contractes de manera reiterada (Díaz Blanco, 2014: 661-692).

Malgrat tot, la importància de les diverses flotes de galeres en *asiento* i la presència de nobles catalans opositant per aconseguir aquest càrrec no són quelcom que desaparegui. Ans al contrari.

El 1584 es va plantejar per part del consell de Guerra donar en *asiento* les galeres d'Espanya.²⁵ Per fer-ho, va elaborar una llista de 27 punts que s'haurien d'acomplir en cas de voler optar a rebre alguna de les esmentades galeres. Un exemple evident del segon sistema de *asiento* que deia Luca Lo Basso, l'*asiento-appalto*, el camí invers al dut a terme pels tres particulars fins aleshores (Lo Basso, 2007: 398).

Els punts eren molt semblants als altres contractes comentats, el de les tres galeres catalanes i el de Luciano Centurione. De nou trobem, com no pot ser d'al-

22. «Per la informació rehebuda en la vila de Castelló de Empúries consta clarament de la desculpa e innocència de Antoni Genover, pagès del comtat de Empúries, del lloch de Vilanova de la Muga, detingut en la galera Seraffina de V. S. R. Md. sense sentència ni procés haver-lo posat en galera per a tota sa vida lo qual ha vint y quatre anys que voga en les galeres de V. R. Md. lo qual és de edat de sinquant quatre anys y és sense dens ni caixals ni forces per poder remar, y per favors y agravi lo posaren en galera de tal manera que és la maior llàstima del món que dit Antoni Genover hage de patir tant de temps en galera sens culpa sols per ésser impetit de haver presos de un colomer quatre o sinch parells de coloms...» (26 de novembre del 1585). AGS, GYM, L. 176, doc. 9.

23. AGS, GYM, L. 183, doc. 386.

24. AGS, GYM, L. 182, doc. 176.

25. AGS, GYM, L. 175, doc. 222.

tra manera, un seguiment del nombre d'efectius que hauria de tenir cada galera, però s'esmenten alguns aspectes específics per a aquest moment concret: en aquest *asiento* es donarien les galeres fins de quatre en quatre, en un contracte renovable de tres anys; es pagaria el sou dels mariners de sis en sis mesos i, el dels morts, es guardaria durant tres anys i, en cas que no el reclamés ningú, es destinaria a rescat de captius; els oficials reials podrien comprovar l'estat dels mariners i remers sempre que volguessin; el temps de navegació seria del 15 de març al 15 d'octubre, i la resta la hivernada; si es perdia la galera per mala fortuna, no haurien de pagar res, però si fos per mala praxi, caldria pagar pels danys; les preses es repartirien de manera proporcional entre les galeres, amb un quint per al rei i la possibilitat de comprar els capitans capturats a un preu fix de cent ducats; tindrien possibilitat de treure de Sicília fins a tres-centes salmes de blat per galera o «tomar y cortar la madera que fuere nescessaria en Catalonia y otras partes destos rreynos».²⁶ Un abastament de les galeres contractades de tot allò necessari per funcionar (blat, remers, bescuit o altres béns) que feia entrar en competència directa les diverses esquadres sota servei de la Monarquia, ja que totes necessitaven els mateixos recursos alhora (Williams, 2015: 132).

Derivat d'aquesta oferta oberta als capitans per prendre galeres d'Espanya en *asiento*, trobariem el màxim exponent del que van iniciar la *Serafina*, la *Lupiana* i la *Porfiada*, quan don Lluís de Queralt (qui ja havia gaudit d'una extensa experiència militar i també va arribar a estar entre els candidats per dirigir la Flota de Tierra Firme Jurado, 2022, càrrec que no obtindria; Jurado, 2022) presentà un memorial juntament amb don Hugo de Montcada, don Miquel de Requesens, don Joan d'Icart, don Lluís Sagarriga i don Nofre d'Alentorn per prendre, entre tots sis, les 18 galeres per servir la Monarquia.²⁷ Tots ells havien servit prèviament en diversos moments, com a la flota de Lepant o al seguici nobiliari de don Lluís de Requesens, i cercaven una manera de continuar el seu vincle amb el servei militar a Felip II.

Alguns dels punts dins d'aquest memorial, fora dels que reglarien el nombre de soldats, mariners i remers, donen una imatge ben clara de l'escassa riquesa dels qui proposen aquest *asiento*, i s'asseguren de fer-ho palès amb un gens subtil «por la cortedad y poca posibilidad de las haciendas de Cataluña y no serles posible poder servir con las dichas galeras a su riesgo»; demanenque cap naufragi hagi de ser compensat amb la seva hisenda.²⁸

Quelcom molt remarcable i que evidència el vincle d'aquests nobles amb Catalunya és que demanen que els mesos d'hivernada, els que anaven, com s'ha comentat, del 15 d'octubre al 15 de març, els poguessin passar a la costa catalana, i que els oficials reials prepararessin algun port per això. I en cas que no poguessin hivernar a Catalunya, se'ls augmentés el sou per la impossibilitat d'acomiar els mariners.

26. *Ibidem*.

27. AGS, GYM, L. 175, doc. 122.

28. *Ibidem*.

Aquest grup de sis nobles, però, no estava sol en aquesta cursa per aconseguir el *asiento* de les galeres. Trobem una parella ja coneguda en aquest estudi que també es postula a servir com a capitans de galeres: *don* Joaquim de Centelles i *don* Berenguer Doms s'ofereixen a capitanejar cadascun quatre galeres.²⁹ Tot i que encara estaven en servei amb les seves galeres particulars, intentarien *mutar el asiento*, ja que veien com un avantatge obvi renovar el contracte i servir amb més naus. En el document es fa una llista sobre les propostes comparades d'ambdues possibles flotes en *asiento*, *don* Lluís de Queralt i companyia contra els ja coneguts capitans Centelles i Doms.³⁰ Paren especial atenció a quelcom ambigu en la proposta inicial de la Monarquia, els pagaments, ja que en un primer moment s'havia dit que allò que s'hagués de pagar per sou de cada galera segons el *asiento* quedaria consignat a partir de les gràcies per cobrar en els terminis que es concretessin.³¹

Aquesta ambigüitat, sense temps de pagament ni quantitats pel mig, va ser matisada en les diverses propostes. Mirem primer la rèplica dels ja veterans capitans de galera per més de trenta anys en dues generacions, els capitans *don* Joaquim de Centelles i *don* Berenguer Doms, que no parlen de diners en específic, acostumats com estaven al preu estanc de cinc-cents ducats per galera, però sí que s'aturen en altres aspectes que anirien en la línia d'allò que també era comú per als italians: pagues cada quatre mesos consignades als regnes de la Corona d'Aragó, o on fos segur, un interès del 14 % en cas que no es pagués a temps (a liquidar a la paga següent) i *saca* de diners que sumessin els seus sous dels regnes de la Monarquia.³²

El grup encapçalat per *don* Lluís de Queralt, però, menys acostumat al funcionament d'aquests *asientos* de galeres de la Monarquia amb els particulars, especifica molt més els diners que haurien de rebre:

Piden por el sueldo de cada galera 9U ducados castellanos cada año y que se les ayan de dar las pagas de quatro en quatro meses adelantados y si huviere dilación se les pague a rrazon de 16 por ciento de ynterés al año en la forma que se haze de presente con las galeras de particulares y que se les consigne en parte cierta ya satisfacion donde puedan ser pagados y se les dé licencia para sacar destos rreinos por qualesquier puertos de mar o tierra a rrazon de 18U ducados castellanos por cada galera libres de todos derechos.³³

Malauradament, malgrat la urgència de l'espai mediterrani, la resposta va allargar-se en una nova carta que remetia a una renovada negociació després d'haver « visto en la junta de galeras lo que don Joachin *Çentellas* y don Berenguer Doms y otros cavalleros catalanes an rrespondido y piden de nuevo ». ³⁴ Això

29. AGS, GYM, L. 175, doc. 202.

30. *Ibíd.*

31. AGS, GYM, L. 175, doc. 222.

32. AGS, GYM, L. 175, doc. 202.

33. *Ibíd.*

34. AGS, GYM, L. 175, doc. 205.

es prorrogà en una negociació de la qual no es veia el final i que no acabaria arribant a bon port, ja que trobaríem poc després, per exemple, *don* Lluís de Queralt a Flandes al capdavant de l'anomenat *tercio papagayo* (Parker, 2010: 82, n. 44), com a cap del terç de companyies aixecades a Catalunya (per ell, personalment, la que tenia el Camp de Tarragona i la vegueria de Vilafranca del Penedès com a territori de reclutament) al llarg de l'estiu del 1587 (Pérez Latre, 2004: 90).

La fi de la tríada de capitans: en cerca de mèrits i sou

Que la negociació per les galeres no va arribar a bon port amb aquests capitans era quelcom previsible, també per part de la parella més veterana. De fet, ja un membre de les galeres havia deixat aquest servei per buscar la posició més tranquil·la, sempre que no ataquessin els francesos i tinguessin la improbable sort de rebre les pagues a temps, dels castells de la frontera nord del Principat. Tomàs de Llupià fou alcaid de Salses des de finals del 1579³⁵ i sabem per una carta al seu nebot, *don* Gabriel Llupià, que acabaria venent la seva galera a canvi de quaranta mil ducats.³⁶

Aquest seria un gran exemple de què havia un darrer recurs per a aquells catalans que haguessin dedicat la seva vida al servei militar de Felip II: el Mediterrani i les galeres eren una via clara per l'adquisició de mèrits, sumant-hi Itàlia i, de manera més puntual, els anys més durs de la Guerra de Flandes, amb l'objectiu d'obtenir algun càrrec que donés una renda pública en alguna plaça, certa estabilitat en la part final de la vida i una millor posició de partida per als fills. El destí final tampoc no és gaire difícil d'imaginar: la projecció militar catalana de l'època mirava el Mediterrani, però tenia ben clars quins eren els espais d'on provenien. Fins i tot el més internacional dels catalans d'aquests anys, *don* Lluís de Requesens, malgrat ésser crescut a Valladolid i tenir la mentalitat cortesana del més fidel dels servents del rei, va posar desenes de queixes a l'hora d'enfilar el camí del Franc Comtat quan va ésser nomenat governador general dels Països Baixos, amb l'únic desig de tornar a Barcelona per instal·lar-s'hi i viure de les seves rendes. Però qui no tenia rendes per viure, o almenys no amb la condició que pretenia fer-ho la noblesa, les havia de cercar després de fer aquest servei militar durant lustres o dècades als castells i càrrecs de la frontera nord de Catalunya i a les Illes Balears.

De fet, el servei militar continuava sent una sortida clàssica per a la noblesa en època moderna. No cal marcar la línia del manteniment d'un ardor cavalleresc a l'estil Raffaele Puddu (1984), però diversos autors sí que han marcat la línia del servei nobiliari en les armes encara present com a propi a l'ideari de la noblesa (malgrat la professionalització produïda als camps de batalla, que ja no els feia tan decisius): en aquest cas, podem destacar tant I. A. A. Thompson (2007) com

35. Per exemple, el desembre del 1579 es queixa al rei de la gran escassetat de queviures que hi havia a la fortalesa, ja que amb prou feines es podien alimentar els soldats. AGS, GYM, L. 91, doc. 516.

36. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó (CA), L. 267, doc. 115.

Antonio Jiménez Estrella (2012), pel que fa a la defensa de l'abandonament progressiu de la noblesa com a recurs militar, com els qui marquen encara una continuïtat en aquest servei. També dedica unes pàgines a aquest servei de la noblesa David García Hernán (2000), el qual exposa les continuïtats dels valors militars dins la noblesa hispànica a través de la tractadística i, molt especialment per aquest cas, l'exemple de l'alta noblesa en la direcció dels afers militars des dels Consells i el camp de batalla.

Identificat el destí de Tomàs de Llupià, però, passem a veure quin va ser el dels seus companys de *asiento* durant més de vint anys. És curiós com un d'aquests capitans, *don* Joaquim de Centelles, és interpellat per la vint-i-quatrena del braç reial el 1585, any de convocatòria de Corts, sobre les possibilitats de proveir Catalunya de les galeres pròpies tan esperades.³⁷ Aquesta havia estat una demanda tradicional de les Corts des de principis de segle (Casals, 2000: 85), i ara li preguntaven l'opinió: «como hombre que ha servido veynte y quatro anyos (sic) a V. Magt. los diesse su parecer aserca (...) de la manera y forma como se armarían y del lugar y puerto donde con más comodidad podrían invernar». Sobre aquest segon aspecte, es fa una extensa relació on es proposa el riu Llobregat («aunque no tuviesse marea como Guadalquivir y el Puerto de Santa María, havia estancia suficiente para tener diez y aun quinze galeras con grandísima seguridad dellas») o l'estany de la Verge Maria de Port («que es lugar más acomodado y mejor para invernadero de galeras y tan bueno como el que más lo es en toda la Europa»), on s'hi podrien estar més de seixanta galeres. *Don* Joaquim Centelles seria l'únic que seguiria vinculat al mar al final dels seus dies: apareix com un dels candidats a obtenir una galera de les trenta armades al regne de Nàpols en un document sense numerar ni datar.³⁸

L'últim dels protagonistes, *don* Berenguer Doms, ja havia provat sort a Nàpols uns anys abans. Primer, el 1574, quan demanava una esquadra de galeres de Nàpols o Sicília, ja que havia col·locat el seu germà com a capità de la que tenia per *asiento*. No va rebre cap esquadra, però sí un sou de quaranta escuts mensuals per servir vora *don* Joan d'Àustria o *don* Lluís de Requesens.³⁹ El desembre del 1579, ja passaria sota les ordres de *don* Joan de Cardona, capità de les galeres de Nàpols, amb el sou de quaranta escuts que tenia a les de Sicília.⁴⁰ Finalment, es presentà com a candidat per ocupar el càrrec de racional del regne de Nàpols, després de la mort el 1580 del seu anterior ocupant, *don* Pedro Velázquez.⁴¹

Anys després d'haver violat la seva neboda el 1584, un fet que arribaria fins a oïdes del rei, i que intentés casar-se amb la filla de *don* Joaquim de Centelles,⁴² el

37. AGS, GYM, L. 183, doc. 377.

38. AGS, EST, L. 449, doc. s/n.

39. AGS, EST, L. 1065, doc. 85.

40. AGS, EST, Lib. 87, s/f.

41. AGS, Secretarías provinciales (SSP), L. 4, doc. s/n.

42. El document que narra això és prou explícit: «Algunos días ha que en este consejo avia noticia de la infamia del caso de strupo con incesto y violencia que se dezia aver cometido don Berenguer Doms con su sobrina hija de doña Ana de Semmenat, su hermana, y esperando que entre

trobem com a tinent del capità general de les galeres del Principat (aprovaes finalment a les corts del 1599 i amb *don Ramon Doms*, el seu oncle, com a capità general d'aquesta esquadra).⁴³ Va ser proposat pel virrei a la llista de candidats per ocupar la vacant de l'alcaidia del castell de Bellver.

Conclusions: la cerca dels càrrecs i la trampa del servei reial

Per tant, veiem que aquest servei com a capitans de galeres era una eina per tal de prosperar en la cerca d'una bona posició, fer mèrits i esdevenir coneguts per nobles i funcionaris de renom que poguessin intercedir davant el rei en el seu favor. Això indica ben clarament on acabarien dues d'aquestes famílies: els Llupià i els Doms.

És a dir, entrem en el concepte de servei reial per la via militar encara present en el tarannà nobiliari, en una època que no faltaven les oportunitats per les continuades guerres dutes a terme per Felip II, amb una gran diversitat d'accés als serveis militars (Jiménez Estrella, 2012: 407-408). En aquest cas, serien els *asientos* de les galeres i la integració a les flotes de la Monarquia. Malgrat el declivi gradual de l'interès sobre els afers militars per part dels nobles, l'organització de la guerra encara girava al voltant de la noblesa i l'ideal aristocràtic (García Hernán, 2000: 289). El mateix passaria amb aquests nobles. La voluntat, doncs, existia més enllà de les dificultats econòmiques particulars. Exemples, d'altra banda, que no faltaran tampoc ben entrada l'edat moderna i en altres regnes de la Corona d'Aragó, com seria el cas del marquès de la Casta, *don Baltasar Pardo de la Casta* (Gil Guerrero, 2021: 77-119).

Com s'ha indicat, Llupià ocuparia els espais de poder de la frontera nord de Catalunya durant les següents dècades, mentre que Doms buscaria encara durant més temps els càrrecs vinculats al mar.

gente de tanta calidad valdría la interposición de otros como ellos allá, para que esto llevase el fin que podía tenerse para reparo (aunque se entendía el aparejo de tantos inconvenientes y daños en caso que no se compusiese sperando lo que se desseava y era probable) se escusó de dar dello parte a V. Magd. pero ha llegado a términos que se entiende que don Berenguer casa con hija de don Juachim de Çentelles su primo hermano y, por ende, tanto más defendido por el caso passado de lo qual es cierto que aquella ciudad y los más nobles della se enredarían a necesidad de afrenta y daño que daría mucho desgusto a V. Md. en lo porvenir si agora no se previene atajándolo con el más fuerte remedio que pudiese procurarse, el qual sería que a la hora mande V. Md. a los dichos don Berenguer y don Juachim so gravissimas penas de muerte y otras, que no hagan la novedad que se dize tratan de hazer y mandar a don Berenguer que parezca ante V. Md. (por ser assi el don Berenguer Doms como el don Juachim cavalleros de hábito el uno de Santyago y el otro de Calatrava) mandado al virrey que por aver V. Magd. puesto la mano en esto atregue y pacifique los deudos de una parte y otra, de manera que se asegure la tranquilidad que tanto es menester en aquel pueblo y Principado y se entiende que no prevenida sería más dañada la memoria de hombres de tal ocasión. Hase tenido por precisa necesidad supplicar y advertir a V. Mgd. acerca desto por lo que nos obliga el servicio que a V. Md. siendo servido la firme y se embie con diligencia, allende la provisión que entendemos que por su discurso tendrá lo que por consejo de órdenes se hiziere». ACA, CA, leg. 261, doc. 89.

43. ACA, CA, L. 266, doc. 180.

És a dir, els *asientos*, emmarcats en una política particular de la Monarquia que li facilitava la creació de les flotes (sobretot quan el pagament s'allargava en el temps), serien l'eina utilitzada per aquests nobles per tal de fer mèrits. D'altres cercarien entrar en el cercle de confiança de grans personalitats de l'època, com *don* Lluís de Requesens o *don* Joan de Cardona. Tanmateix, veiem que aquestes vies de servei estaven intercomunicades i s'acabava movent tot en la mateixa direcció: bona mostra d'això és que *don* Berenguer Doms entrés en el servei més directe de *don* Joan de Cardona o que alguns dels membres de la clientela de *don* Lluís de Requesens opositessin a aconseguir un *asiento* entre les galeres d'Espanya. Aquestes eren les oportunitats d'ascens que cercava tot noble a l'època moderna i la via militar era un dels principals mecanismes. El que esdevé clar és que els nobles catalans veien el Mediterrani com una de les vies d'escalada, igual que Itàlia, però que sempre cercarien, a la fi dels seus dies, espais que els apropiessin a la seva terra d'origen. És per aquest motiu que trobem càrrecs a la frontera rossellonesa i a les Illes Balears ocupats, durant les darreres dècades del segle XVI, per nobles catalans que van participar activament en la política militar de Felip II, fos per mobilització de clientela o per iniciativa individual.

Allò que més caldria ressaltar és com, tenint galeres en propietat i un contracte de *asiento* amb la Monarquia durant més de dues dècades, els nobles es van veure obligats a demanar al rei la compra de les galeres per l'angoixant situació econòmica que patien. Això aniria de la mà d'algunes explicacions sobre la dificultat de la noblesa catalana per mantenir-se en un servei que li comportava més penúries econòmiques que oportunitats d'ascens en alguna de les escasses places militars de la frontera, les Balears o Itàlia, com en el seu dia ja assenyalaren John H. Elliott (1981: 33) o Xavier Torres (1991: 106-107). La noblesa, per tant, restaria en una posició de clara inferioritat en les oportunitats de servei respecte d'aquells que es poguessin mantenir com a *aventureros* en les jornades de major renom (només a Lepant es comptaven gairebé dos mil *aventureros*; com és evident, ni de bon tros hi hauria càrrecs per a tots ells a la Monarquia durant els següents anys), amb una hisenda que els pogués mantenir i sense necessitats d'un sou per alimentar-se. És a dir, al llarg del segle XVI es va fer evident aquesta clara distància entre els cercles dels grans nobles (els catalans de *don* Lluís de Requesens poden ser un bon exemple, ja que l'acompanyaven en els diversos càrrecs que ocupava i rebien sous que ell podia repartir de manera graciosa) i la resta. Si fins i tot un Doms, família destacadíssima en les accions navals de la Monarquia des de principis de segle, es va veure obligat a demanar que l'alliberessin del seu *asiento* per com estava empobrint la seva hisenda familiar, podem imaginar les grans dificultats de la majoria de cavallers o donzells a l'hora d'anar a la guerra, més enllà de puntuals accions defensives al Rosselló davant els atacs francesos. Queda, per tant, preguntar-se si l'escassa presència catalana als exèrcits hispànics es va deure més a la manca de voluntat, a la falta de recursos o a ambdues coses. Perquè de voluntat no els en faltava a aquests tres particulars catalans, però sí unes rendes amb les quals mantenir el servei.

Bibliografia

- BRAUDEL, F. (2010). *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.
- BUNES IBARRA, M. Á. (2006). «La defensa de la Cristiandad; las armadas en el Mediterráneo en la edad moderna». *Cuadernos de Historia Moderna. Anejos*, 5, 77-99.
- CARPENTIER, B., PRIOTTI, J.-PH. (2011). «Philippe II, Giovanni Andrea Doria et le contrôle militaire de la Méditerranée à la fin du XVIIe siècle». A: BERTRAND, M., PRIOTTI, J.-Ph. *Circulations maritimes: l'Espagne et son empire: XVIIe-XVIIIe siècle*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 159-183. <<https://doi.org/10.4000/books.pur.107556>>.
- CASALS, À. (2000). *L'emperador i els catalans. Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*. Granollers: Editorial Granollers.
- DÍAZ BLANCO, J. M. (2014). «Una armada de galeras para la Carrera de Indias: el Mediterráneo y el comercio colonial en tiempos de Felipe II». *Revista de Indias*, vol. 74, n. 262, 661-692. <<https://doi.org/10.3989/revindias.2014.022>>.
- ELLIOTT, J. H. (1981). «La classe dominant catalana en els segles XVI i XVII. Una aristocràcia provincial». *L'Avenç*, 40, 26-35.
- FELIU DE LA PEÑA, N. (2009). *Anales de Cataluña. Tomo tercero* (edició facsímil). Barcelona: Base.
- FILIOLI, F. (2015). *La squadra navale pontificia nella repubblica internazionale delle galere: secoli XVI-XVII*. Tesi doctoral. Dir.: F. Angiolini. Università di Pisa.
- GARCÍA HERNÁN, D. (2000). «La función militar de la nobleza en los orígenes de la España moderna». *Gladius*, 20, 285-300. <<https://doi.org/10.3989/gladius.2000.75>>.
- GIL GUERRERO, M. E. (2021). «El esplendor de un linaje valenciano al servicio regio: don Baltasar Pardo de la Casta, Marqués de la Casta (1633-1695)». A: FELIPO ORTS, A., PÉREZ APARICIO, C. (eds.). *Nuevas perspectivas sobre la nobleza valenciana en la Edad Moderna*. Castelló de la Plana: Diputació de Castelló, 77-119.
- JIMÉNEZ ESTRELLA, A. (2012). «Los Nuevos bellatores de Su Majestad. Reflexiones en torno al Servicio militar al rey en los siglos XVI y XVII». A: ESTEBAN ESTRÍNGANA, A. (ed.). *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias. Medios, fines y logros del Servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*. Madrid: Sílex, 387-413.
- JURADO RIBA, V. J. (2021). *Clientelisme, milícia i govern. Lluís de Requesens i la nobleza catalana al servei de Felip II*. Tesi doctoral. Dir.: À. Casals Martínez. Universitat de Barcelona.
- (2022). «La elección de generales en la flota de Tierra Firme (1584): los méritos mediterráneos de don Lluís de Queralt para la dirección de una flota atlántica». *El Taller de la Historia*, 14 (1), 45-66.
- LO BASSO, L. (2007). «Gli asentisti del re. L'esercizio privato della guerra nelle strategie economiche dei genovesi (1528-1716)». A: CANCELIA, R. (coord.). *Mediterraneo in armi (secc. XV-XVIII)*. Palermo: Quaderni Mediterranea, 397-428.
- LOMAS, M. (2020). *Governing the Galleys. Jurisdiction, Justice, and Trade in the Squadrons of the Hispanic Monarchy (Sixteenth-Seventeenth Centuries)*. Leiden: Brill. <<https://doi.org/10.1163/9789004413290>>.
- MARCHENA GIMÉNEZ, J. M. (2010). *La vida y los hombres de las galeras de España (siglos XVI-XVII)*. Tesi doctoral. Dir.: M de P. Pi Corrales. Universidad Complutense de Madrid.
- MARÉCHAUX, B. (2020). «Los asentistas de galeras genoveses y la articulación naval de un imperio policéntrico (siglos XVI-XVII)». *Hispania*, vol. 80, n. 264, 47-77. <<https://doi.org/10.3989/hispania.2020.002>>.

- PARDO MOLERO, J. F. (2021). «Curso, galeras y presas en la defensa del Reino de Valencia (c. 1513-1553)». A: MARTÍN CORRALES, E.; SEGUÍ BELTRÁN, A. (eds.). *Las cifras del curso. Balance del enfrentamiento corsario hispano-musulmán en la Edad Moderna*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 73-102.
- PARKER, G. (2010). *El ejército de Flandes y el Camino Español, 1567-1659*. Madrid: Alianza.
- PARROTT, D. (2012). *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. <<https://doi.org/10.1017/CBO9781139023337>>.
- PÉREZ LATRE, M. (2004). *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle xvi*. Vic: Eumo Editorial.
- PUDDU, R. (1984). *El soldado gentilhombre. Autorretrato de una Sociedad guerrera: la España del siglo xvi*. Barcelona: Argos Vergara.
- THOMPSON, I. A. A. (1981). *Guerra y decadencia. Gobierno y administración en la España de los Austrias, 1560-1620*. Barcelona: Crítica.
- (2006). «Las galeras en la política militar española en el Mediterráneo durante el siglo XVI». *Manuscris. Revista d'Història Moderna*, 24, 95-124.
- (2007). «Consideraciones sobre el papel de la nobleza como recurso militar en la España Moderna». A: JIMÉNEZ ESTRELLA, A.; ANDÚJAR CASTILLO, F. (eds.). *Los nervios de la guerra. Estudios sociales sobre el ejército de la Monarquía Hispánica (s. xvi-xviii): nuevas perspectivas*. Granada: Comares, 15-35.
- TORRES I SANS, X. (1991). *Els bandolers (s. xvi-xvii)*. Vic: Eumo Editorial.
- WILLIAMS, P. (2015). *Empire and Holy War in the Mediterranean. The Galley and Maritime Conflict between the Habsburg and Ottomans*, Londres: Tauris. <<https://doi.org/10.5040/9780755609161>>.

